

Folk søger at blive slået

RetorikMagasinet satte sig for at snakke med en komiker om humor, satire og grænserne for hvad der egentlig er sjovt. Jonatan Spang takkede ja på den betingelse at det ikke blev et interview, men en diskussion mellem ham og os. Vi tog udfordringen op med en dogmediskussion – og bringer her nogle af Jonatan Spangs synspunkter.

Foto: Jakob Boserup

Af Heidi Keller og Anders Due Redaktører på RetorikMagasinet.

Sætter komikere dagsordenen?

Der er selvfølgelig nogle komikere som folk lytter til. Men i bund og grund: når folk går ind og ser comedy, så har de været på arbejde hele ugen, og så vil de gerne have det sjovt. Det betyder ikke at komikerne skal tænke på det på den måde. Taletid er jo ikke gratis. De skal sige det der er allervigtigst for dem at sige. Det er ligesom når man tænder for radioen, så siger de: "Radio 100FM – den bedste musik til arbejdet". Det kan godt være det er sådan noget musik der er godt til at have kørende i baggrunden mens man arbejder, men sådan må musikerne jo ikke tænke på det når de går i studiet: "Jeg vil lave et nummer der er rigtig godt at arbejde til". De skal tænke: "Maria har forladt mig, jeg elskede hende fandeme, og nu er hun væk." Som udøvende skal man føle at det man laver, er det vigtigste i verden, men det behøver publikum selvfølgelig ikke tænke. Og derfor tror jeg ikke direkte det er komikerne der sætter dagsorden.

Retorikere skal formidle informationer eller et synspunkt, og I skal være saglige. Og hvis I så er sjove samtidig, så er det ren bonus. Der ligger byrden lige omvendt på mig – jeg skal først og fremmest være morsom, og hvis der så også er lidt mening i det, så er det ren bonus.

Retorikere skal for eksempel formidle informationer eller et synspunkt, og I skal være saglige. Hvis I så er sjove samtidig, så er det ren bonus. Der ligger byrden lige omvendt på mig – jeg skal først og fremmest være morsom, og hvis der så også er lidt mening i det, så er det ren bonus.

Men jeg synes jeg har en forpligtelse til ikke at spille folks tid. Jeg har ingen forpligtelse til at blande mig i debatten, men jeg har en forpligtelse til at gøre det jeg gør så godt som muligt. Til at sige noget som jeg selv synes er vigtigt. Men samtidig er jeg ikke blind for at det jeg laver bare er Radio 100FM.

Er humor ikke bare noget vi bruger til at bekræfte hinanden i vores fællesskaber og vores værdier?

Det er et godt spørgsmål, det kan jeg godt lide. Og jo, det er det. Når stand-up er værst, så er det jo bare med til at håndhæve janteloven. Så bekræfter man alt det man godt ved i forvejen; det bliver ligesom Ekstra Bladet hvor man konstant slår på dem der stikker næsen frem. "Fucking håndbold-Anja skal kraftedeme bare holde sin kæft". Så kan komikeren stå deroppe og sige "bøsse ligesom Prins Henrik". Og når stand-up er sådan, så er det med til at holde fast i de små følelser i mennesket.

Når stand-up er værst, så er det jo bare med til at håndhæve janteloven. Så bekræfter man alt det man godt ved i forvejen; det bliver ligesom Ekstra Bladet hvor man konstant slår på dem der stikker næsen frem.

Hvad består humor af?

Hvis man skal stille det helt skematisk op, så er der bare nogle ganske få måder at lave jokes på.

Dogmediskussion

Diskussionsspørgsmålene er placeret i en hat. Jonatan Spang trækker et spørgsmål ad gangen og diskuterer det med RetorikMagasinet. Der gælder fem regler for diskussionen:

- 1) Ingen må sige Muhammed
- 2) Ingen må sige Aristoteles
- 3) Vi skal igennem alle spørgsmålene i hatten
- 4) To mod én er ikke feje hold
- 5) Jonatan Spang må finde på den sidste regel. Han valgte følgende: Man må gerne gemme et spørgsmål til senere.

Svarer det ikke til- grebet er en af dem. Du har noget du synes er latterligt – prisen på kaffe for eksempel: 35 kroner for en caffè latte. Folk sidder dernede og hører dig sige du betaler 35 kroner for en cafe latte. Og folk tænker “Ja! Det er da også for galt”. Du er sur over noget, og de er også sure, og I har brug for sammen at være sure. Det er bare ikke en joke endnu. Men så er det du siger: “Svarer det ikke til... at man skulle betale *bum bum* for *bum bum*” – det vil sige at du sætter et eksempel op som sjældent svarer særlig godt til udgangspunktet. Det er dét der gør det morsomt; at man stiller noget andet op som får det til at virke endnu mere absurd end det allerede er.

Så er der *bait and switch* hvor man tilbageholder en vigtig oplysning i sætningen. Og det kan man skjule mere eller mindre subtilt. Et eksempel kunne være: “Så sidder jeg der med kæresten, og vi snakker.” Og jeg siger at vi sidder ‘der’, men jeg siger ikke hvor vi sidder henne. Mystisk-mystisk-mystisk. “Hun begynder at onanere, og jeg kigger rundt på de andre kunder i Fona.” Så har vi lige tilbageholdt en oplysning, og idet man ser den, så ser man at hele billedet er mærkeligt. Man konstruerer en situation som tilsyneladende er almindelig, men når den manglende brik kommer på bordet, så bliver hele situationen mærkelig.”

Men overdrivelse gør i hvert fald at noget trænger ind, spørgsmålet er om det er det rigtige. Nogle gange bliver det bare til frygt og angst når man siger “De er allesammen kommet for at slå os ihjel” i stedet for bare at sige “Okay, der er én der er lidt sur.

Det er i virkeligheden bare det alle laver. Hvis du kigger på de jokes stand-up-komikere laver, så er det de to greb og et par stykker mere de bruger. Det er at give en form til noget vi alle sammen kender. Jeg har for nyligt fået lavet køkken, og jeg bliver pisseirriteret når der er håndværkere, og de aldrig møder op og så videre. Men det nytter jo ikke noget at jeg bare stiller mig ind på scenen og brokker mig. Så kunne man bare gå ned til busstoppestedet og høre på nogle andre der brokker sig. Man er nødt til at formsætte det på en eller anden måde, så det bliver til en for-

tælling, eller en række pointer i det mindste. Ellers er der ikke noget i det – så er det jo bare som at være til familiefest hvor der er en der er sur.

Bliver ironien sjovere når man ikke er sikker på det er ironi?

Det kan den godt være – men det kan også tippe over. Jeg havde engang en ven som ikke var specielt intelligent. Af angst for at folk skulle grine af ham, blev alt sagt sådan at han kunne trække det tilbage. Det er på en måde meget smart, men også enormt belastende. Han vidste jo ikke engang selv om det var ironisk før at det var modtaget – det var modtagerne der bestemte om det var rigtigt. Man kan altså være så tvetydig at man lader den store jury afgøre hvad man selv mener.

Fremmer overdrivelse forståelsen?

Helt sikkert – og så alligevel ikke. Carsten Eskelund (dansk stand-up-komiker, red.) har en meget sjov joke hvor han siger: “Fremmer overdrivelse forståelsen? Nej. Undskyld, hvad er klokken? Tusind!” Men overdrivelse gør i hvert fald at noget trænger ind, spørgsmålet er om det er det rigtige. Nogle gange bliver det bare til frygt og angst når man siger “De er alle sammen kommet for at slå os ihjel” i stedet for bare at sige “Okay, der er én der er lidt sur”.

Hvor går grænsen for hvad du vil gøre grin med?

Aaarhh... det er en klassiker. Den troede jeg faktisk ikke I havde med. Det er jo alle comedy-spørgsmåls moder. Det har jeg virkelig svaret på mange gange, og jeg svarer altid det samme:

Principielt vil jeg jo mene at der ikke er nogen grænse. Det er min officielle holdning. Og så er der selvfølgelig en masse ting jeg ikke vil gøre grin med *alligevel*. Der er nogle ting jeg synes det kunne være vanvittigt spændende at lave noget om og som jeg ikke kan lave. Hvor jeg tænker: ”Det kan jeg ikke tale om uden at det bliver forfærdeligt!”.

Der er en galopperende infantilisme i vores samfund – kombineret med pædofilidebatten. Jeg kan huske dengang det ikke hed pædofile, men børnelokkere. Det ord har en helt anden klang. Det er ligesom med vagabond – det er sjovt, en Storm P-tegning med en pibe og en pose – men en hjemløs, det er ikke sjovt, de har ikke noget hjem. Men pædofili, det er noget der er et enormt fokus på. Og det kan man ikke gøre grin med, for så siger man jo at vi ikke skal tage det alvorligt. Men selvfølgelig skal vi det! Det er slet ikke det.

Det interessante er at der samtidig er denne infantilisme i samfundet. Gennemsnitsalderen for entertainere falder og falder og falder. Vi kigger på mindre og mindre piger med mindre og mindre bryster der synger sange for os om kærlighed og *loooove*. Det hele er fletninger og skolepigeuniformer. Der er en kæmpe angst for at blive voksen og for at blive gammel. Alle voksne mennesker klæder sig som børn. Der er en stor lyst til det helt unge. Og det er den lyst vi kan mærke i os selv, og den gør os så bange, fordi der samtidig er denne pædofiliangst. Og dét kunne være *så* sjovt at lave stand-up om. Men det kan man ikke. Den primære årsag er at det jo skal være underholdende. Og det er det ikke. Folk synes ikke det er sjovt. Man har ikke lyst til at få spejlet så tæt på, helt op i næsen. Det vil man ikke.

Men det kan godt være at man på et tidspunkt kan gøre det. Woody Allen har sagt at komedie er tragedie plus tid. Med tiden bliver alt sjovt.

Hvorfor appellerer humor til et andet publikum end den politiske debat?

Fordi det er sjovere. Og mindre krævende. Det svarer til at spørge om hvorfor der er flere der læser Ekstra Bladet end Weekendavisen. Det er fordi det er sjovere. Og det er mindre krævende. Det er det der er problemet med nuancer: det er hårdt. Det er lettere at få at vide hvem der er de dumme og hvordan de ser ud. Det meste journalistik er jo konstaterende: ”Tanken blev røvet. Det var en mand der gjorde det. Tak for i aften. Punktum.” Det der ’hvorfor’, det er der meget lidt af. Fordi det er mere krævende.

Det med det sort-hvide ser man også i programmer som Jersild og Spin. Det positive ved det program er at der kommer fokus på at spin findes – at der er en dagsorden bag dagsordenen. Det negative er så at det bliver forsimplet, men også at det bliver acceptabelt at det folk siger ikke er det de mener. Det er helt gængs at ”Det der, det siger de jo kun for at lægge afstand til Socialdemokraterne”. Der er ingen der siger hvad de mener. Det har man bare accepteret. Og det er ærgerligt. For det æder jo af den tillid der er mellem mennesker. Der findes noget der hedder den etiske fordring der går ud på at basis for at mennesker kan leve sammen i et samfund, er at de stoler på hinanden. Når man tænder for fjernsynet, får man at vide at alle mennesker er ude på at gøre dig noget ondt. Som for eksempel: ”Hvad laver din teenager nu?”. Jeg har ikke engang nogen teenager – og jeg bliver nervøs. Du ved ikke hvad dine nærmeste kan finde på. Du ved slet ikke hvad de fremmede

kan finde på. Og du har ingen ide om hvad de laver nede i Mellemøsten. Alle er ude efter *dig*.

Men det er måske også meget godt at mennesker stoler lidt på hinanden. Der opstår det modsatte problem når alle har en kæmpe berøringsangst. Nå, det var overhovedet ikke det jeg skulle svare på. Jeg tager det sidste spørgsmål her.

Humor handler om at sætte et spejl op mod virkeligheden. At vise folk verden – det de kender til hudløshed – men vise dem det på en overraskende måde.

Hvornår er humor vellykket?

Helt kort kan man sige at humor er vellykket når den er overraskende. Selv om det er lidt af en kliche, handler det om at sætte et spejl op mod virkeligheden. At vise folk verden – det de kender til hudløshed – men vise dem det på en overraskende måde. Eller endnu bedre kan man sætte spejlet op for folk selv. Det synes de jo er sjovt. Folk søger at blive slået. Jeg kan for eksempel godt stå foran et helt rum fuldt af håndværkere – og så svine håndværkere til.

Nå men, er vi så færdige nu? Nu fik jeg slet ikke brugt min regel. Det var lidt dumt. Skulle jeg have valgt en anden regel så? Hvad skulle jeg have valgt? ▶

Jonatan Spang

Jonatan Spang (født 1978) er stand-up-komiker og skuespiller. Sidste år havde han stor succes hos såvel anmeldere som publikum med sit comedy-show “Damer” og med teaterforestillingen “Gynt” på Betty Nansen. Desuden blev han også i 2005 tildelt Reumerts talentpris. I september er han atter aktuel i en repremiere på “Gynt”.